

KAMONLI CHOLG‘ULARNI O‘RGANISH HAMDA QIYOSLASHNING AN‘ANAVIY VA AKADEMIK IJROCHILIKDAGI O‘RNI

*Qo‘qon davlat universiteti San‘at va sport fakulteti
"Cholg‘u ijrochiligi kafesrasi" Professional ta‘lim:
Cholg‘u ijrochiligi yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
Soyibjonova Xanifa Muhammadjon qizi*

Аннотация

Kamonli cholg‘u asboblari ko‘plab xalqlarning musiqiy madaniyatida muhim o‘rin egallaydi. Ularning ifodaviy imkoniyatlari, tembr rang-barangligi va texnik xususiyatlari xalq ijrochiligi hamda akademik musiqa ta‘limida keng qo‘llanishiga sabab bo‘lgan. Mazkur maqolada kamonli cholg‘ularning tarixiy rivojlanishi, ijrochilik xususiyatlari hamda pedagogik yondashuvlari Sharq va G‘arb kamonli cholg‘u an‘analari qiyosiy tahlili asosida yoritiladi. Skripka, alt, violonchel, g‘ijjak, qo‘biz va erhu kabi cholg‘ularning o‘ziga xos jihatlariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shuningdek, maqolada zamonaviy ta‘lim tizimida kamonli cholg‘ularni o‘qitishda uchraydigan muammolar tahlil qilinib, ijrochilik mahoratini oshirish va milliy musiqiy merosni asrash bo‘yicha amaliy yechimlar taklif etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tuzilishi va uslubiy farqlariga qaramay, kamonli cholg‘ular umumiy ifodaviy tamoyillar va pedagogik yondashuvlarga ega. Maqolada an‘anaviy ijrochilik usullarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish musiqachilik rivoji hamda madaniyatlararo musiqiy muloqot uchun muhim omil ekanligi xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: Kamonli cholg‘ular, skripka, g‘ijjak, qo‘biz, erhu, qiyosiy musiqashunoslik, musiqa ta‘limi, an‘anaviy musiqa, ijrochilik amaliyoti, torli cholg‘ular, pedagogika, xalq musiqasi.

Аннотация

Смычковые музыкальные инструменты занимают важное место в музыкальной культуре многих народов. Их выразительные возможности, тембровое разнообразие и технические особенности обеспечили их значимость как в традиционном народном исполнительстве, так и в академическом музыкальном образовании. В данной статье рассматриваются историческое развитие, исполнительские особенности и педагогические подходы, связанные со смычковыми инструментами, на основе сравнительного анализа восточных и западных традиций смычкового исполнительства. Особое внимание уделено таким инструментам, как скрипка, альт, виолончель, гиджак, кобыз и эрху. В статье также анализируются проблемы, возникающие при обучении игре на смычковых инструментах в современной образовательной системе, и

предлагаются практические решения для совершенствования исполнительского мастерства и сохранения национального музыкального наследия. Сравнительный анализ показывает, что, несмотря на структурные и стилевые различия, смычковые инструменты имеют общие выразительные принципы и педагогические методы. В заключении отмечается, что интеграция традиционных исполнительских практик с современными педагогическими технологиями способствует развитию музыкального мастерства и межкультурного музыкального взаимодействия.

Ключевые слова: Смычковые инструменты, скрипка, гиджак, кобыз, эрху, сравнительное музыковедение, музыкальное образование, традиционная музыка, исполнительская практика, струнные инструменты, педагогика, народная музыка.

Abstract

Bowed musical instruments occupy a significant place in the musical culture of many nations. Their expressive capabilities, timbre diversity, and technical possibilities have ensured their importance in both traditional folk performance and academic music education. This article examines the historical development, performance characteristics, and pedagogical approaches related to bowed instruments, with a comparative analysis of Eastern and Western bowed string traditions. Special attention is paid to instruments such as the violin, viola, cello, gijjak, qobuz, and erhu. The study also explores the challenges faced in teaching bowed instruments in modern educational systems and proposes practical solutions for improving performance skills and preserving national musical heritage. Comparative analysis reveals that despite structural and stylistic differences, bowed instruments share common expressive principles and educational methodologies. The article concludes that integrating traditional performance practices with modern pedagogical technologies contributes significantly to the development of musicianship and intercultural musical understanding.

Keywords: Bowed instruments, violin, gijjak, qobuz, erhu, comparative musicology, music education, traditional music, performance practice, string instruments, pedagogy, folk music.

Kirish

Musiqa qadimdan xalqlar o'rtasidagi madaniy ifoda va ma'naviy muloqotning muhim vositasi bo'lib kelgan. Turli musiqiy cholg'ular orasida kamonli torli cholg'ular o'zining hissiy ta'sirchanligi, kuychanligi va keng texnik imkoniyatlari bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Yevropa skripkalar oilasidan tortib Markaziy Osiyo hamda Sharq

xalqlarining an'anaviy kamonli cholg'ularigacha bo'lgan asboblar umumiy musiqiy qonuniyatlar bilan bir qatorda milliy o'ziga xoslikni ham aks ettiradi.

Kamonli cholg'ularni o'rganish nafaqat ijrochilik an'analarni anglash, balki madaniy merosni asrash va zamonaviy musiqa ta'limini rivojlantirish uchun ham muhimdir. So'nggi yillarda globallashtirish va texnologik taraqqiyot natijasida musiqiy cholg'ular hamda ijrochilik maktablari qiyosiy o'rganishga bo'lgan ilmiy qiziqish ortib bormoqda. Qiyosiy tahlil orqali cholg'ularning tuzilishi, ijro texnikasi, ta'lim usullari va badiiy talqindagi o'xshash hamda farqli jihatlarni aniqlash mumkin.

O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlarida g'ijjak hamda qo'biz kabi an'anaviy kamonli cholg'ular xalq ansambllari va akademik orkestrlar tarkibida muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, skripka va violonchel kabi G'arb cholg'ulari butun dunyo professional musiqa ta'limida yetakchi o'rin egallaydi. Ushbu cholg'ularni qiyosiy o'rganish samarali pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish va madaniyatlararo musiqiy muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi Sharq va G'arb kamonli cholg'ularining o'rganilish jarayoni, ijrochilik an'analari va qiyosiy xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, maqolada mavjud ta'limiy muammolar ko'rib chiqilib, zamonaviy musiqa ta'limi muassasalarida kamonli cholg'ularni o'qitishni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

1-BOB. KAMONLI CHOLG'ULARNING TARIXIY RIVOJLANISHI VA QIYOSIY XUSUSIYATLARI

Kamonli cholg'ularning kelib chiqishi va rivojlanishi

Kamonli cholg'ular tarixi bir necha asrlarga borib taqaladi. Tadqiqotchilar ilk kamonli cholg'ular Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Osiyoning ayrim hududlarida paydo bo'lib, keyinchalik Yevropaga tarqalgan deb hisoblaydilar. Vaqt o'tishi bilan ushbu cholg'ular hududiy estetik qarashlar, ustachilik an'analari va madaniy ehtiyojlarga mos ravishda rivojlangan.

Yevropa skripkalar oilasi — skripka, alt, violonchel va kontrabas — XVI–XVII asrlarda Italiyada yuqori taraqqiyot bosqichiga erishdi. Antonio Stradivari va Juzeppe Guarneri kabi mashhur sozandalar skripka konstruksiyasi hamda akustikasini mukammallashtirishga katta hissa qo'shdilar. Natijada ushbu cholg'ular orkestr va yakkaxon ijrochilikning asosiy vositasiga aylandi. Sharq kamonli cholg'ulari esa xalq va saroy musiqasi muhiti ta'sirida shakllandi. O'zbek g'ijjagi, qozoq qo'biz va xitoy erhusi G'arbgacha xos bo'lmagan kamonli cholg'ularning yorqin namunalaridir. Tuzilishi jihatidan skripkaga nisbatan sodda bo'lishiga qaramay, ular o'ziga xos tembr va ifodaviy imkoniyatlarga ega.

Tuzilish va akustik jihatdan qiyoslash

Skripka odatda archa va zarang yog‘ochidan tayyorlanib, kvinta oralig‘ida sozlangan to‘rtta tordan iborat bo‘ladi. Unda ladlarning mavjud emasligi ijrochiga nozik intonatsiya va vibratsiya usullaridan foydalanish imkonini beradi. Skripka konstruksiyasi kuchli ovoz, dinamik muvozanat va sahna ijrosi uchun qulaylik yaratadi.

G‘ijjak esa asosan yumaloq rezonator va teri bilan qoplangan korpusdan iborat bo‘ladi. An’anaviy g‘ijjak ikki yoki uch torli bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy orkestr g‘ijjaklari to‘rt torli shaklda ham uchraydi. G‘ijjakning tovushi skripkaga qaraganda yumshoq va biroz burro tembrga ega bo‘lib, maqom hamda xalq kuylariga mos keladi.

Qo‘biz turkiy xalqlarning qadimiy ma‘naviy madaniyati bilan chambarchas bog‘liq cholg‘udir. U odatda bir bo‘lak yog‘ochdan o‘yib ishlanadi va ot qili torlardan foydalaniladi. Qo‘bizning sirli va chuqur tovushi dostonchilik hamda marosim musiqasida keng qo‘llanilgan.

Xitoy erhusi esa ikki tor va kichik rezonatorga ega bo‘lib, ilon terisi bilan qoplanadi. Tuzilishi sodda bo‘lishiga qaramay, u juda hissiy va ta’sirchan kuylarni ijro etish imkonini beradi.

Ijro texnikasi va musiqiy ifoda

Ijro usullari madaniy an’analar va musiqiy janrlarga qarab farqlanadi. G‘arb skripka maktabida texnik aniqlik, gavda holati, kamon boshqaruvi, gamma va etyud mashqlari muhim o‘rin tutadi. Talabalar bosqichma-bosqich tizimli mashg‘ulotlar asosida tayyorlanadi.

Sharq ijrochilik an’analari esa ko‘proq og‘zaki uzatish, taqlid, improvizatsiya va hissiy talqinga asoslanadi. G‘ijjak ijrosida bezaklar va maqom ohanglari muhim ahamiyat kasb etadi. Qo‘biz ijrochilari esa tabiat tovushlariga taqlid qiluvchi o‘ziga xos kamon harakatlaridan foydalanadilar. Farqlarga qaramay, barcha kamonli cholg‘ular ijrochidan muvofiqlashtirish, sof intonatsiya, ritm hissi va ifodali frazalash kabi umumiy ko‘nikmalarni talab qiladi.

2-BOB. KAMONLI CHOLG‘ULARNI O‘QITISHDA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR, MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Bugungi musiqa ta’limi an’anaviy usullar bilan bir qatorda innovatsion pedagogik texnologiyalarni ham o‘z ichiga oladi. Kamonli cholg‘ularni o‘qitishda multimedia vositalari, raqamli nota tizimlari, onlayn mahorat darslari va interaktiv platformalardan keng foydalanilmoqda.

Akademik ta’lim muassasalarida skripka va violonchel o‘qitish texnik mashqlar, ansambl ijrosi, musiqa nazariyasi va sahna amaliyotiga asoslangan tizim orqali olib boriladi. Suzuki usuli, Kodaly yondashuvi hamda konservatoriya tizimlari torli cholg‘ular pedagogikasining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Shuningdek, g‘ijjak

va qo‘biz kabi milliy cholg‘ular ham rasmiy musiqa ta‘limi tizimiga bosqichma-bosqich integratsiya qilinmoqda. O‘zbekiston konservatoriyalari va san‘at maktablarida milliy cholg‘ularni o‘qitishga ixtisoslashgan dasturlar joriy etilgan.

Kamonli cholg‘ularni o‘rganishdagi muammolar

Musiqa ta‘limidagi rivojlanishlarga qaramay, kamonli cholg‘ularni o‘qitishda bir qator muammolar mavjud.

1. O‘quv-uslubiy materiallarning yetishmasligi

Ko‘plab an‘anaviy kamonli cholg‘ular uchun standart darsliklar, metodik qo‘llanmalar va ilmiy tadqiqotlar yetarli emas. Skripka pedagogikasi bilan solishtirganda, g‘ijjak va qo‘biz bo‘yicha manbalar kam uchraydi.

2. Boshlang‘ich texnik qiyinchiliklar

Talabalar dastlabki bosqichlarda gavda holati, kamonni ushlab, intonatsiya va tovush chiqarish bilan bog‘liq muammolarga duch keladilar. Noto‘g‘ri texnik asoslar keyinchalik ijrochilik faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

3. An‘anaviy ijrochilikning susayishi

Globalashuv va G‘arb musiqiy tizimlarining ustunligi natijasida yoshlar orasida milliy cholg‘ularga qiziqish ayrim hollarda kamaymoqda. Og‘zaki an‘analar yetarli darajada hujjatlashtirilmasa, yo‘qolib ketish xavfi mavjud.

4. Malakali mutaxassislarining yetishmasligi

Ba‘zi hududlarda an‘anaviy va akademik kamonli cholg‘ularni professional darajada o‘qita oladigan mutaxassislar soni yetarli emas.

Muammolar yechimi

Zamonaviy o‘quv materiallarini yaratish

Milliy kamonli cholg‘ular uchun zamonaviy darsliklar, video qo‘llanmalar va repertuar to‘plamlarini yaratish zarur. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar va qiyosiy tahlillarni rivojlantirish lozim.

An‘anaviy va akademik usullarni uyg‘unlashtirish

Og‘zaki an‘analarni zamonaviy pedagogik tizimlar bilan birlashtirish talabalar ijodkorligi va texnik mahoratini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, improvizatsiya mashqlarini akademik ta‘limga kiritish foydali hisoblanadi.

Texnologik innovatsiyalardan foydalanish

Raqamli texnologiyalar musiqa ta‘limi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Onlayn darslar, virtual konsertlar va mobil ilovalar o‘quvchilarning qiziqishi hamda ta‘limga kirish imkoniyatini oshiradi.

Xalqaro madaniy almashinuv dasturlarini tashkil etish

Xalqaro festival, mahorat darslari va almashinuv loyihalari musiqachilarning turli ijrochilik an‘analarini o‘rganishiga xizmat qiladi. Sharq va G‘arb kamonli

cholgʻulari boʻyicha qiyosiy tadqiqotlarni oliy taʼlim muassasalarida keng targʻib qilish lozim.

Milliy musiqiy merosni asrash

Davlat va madaniy tashkilotlar anʼanaviy ijrochilik uslublari, cholgʻu yasash sanʼati hamda xalq repertuarlarini saqlashga qaratilgan loyihalarni qoʻllab-quvvatlashi zarur. Ayniqsa, anʼanaviy ijrolarni yozib olish va arxivlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa: Kamonli cholgʻular jahon musiqa madaniyatining muhim qismi hisoblanadi va anʼanaviy hamda akademik ijrochilikda katta oʻrin tutadi. Skripka, gʻijjak, qoʻbiz va erhu kabi cholgʻularning qiyosiy tahlili shuni koʻrsatadiki, ular tuzilishi, tovush hosil qilishi va pedagogik anʼanalari jihatidan farq qilsa-da, umumiy badiiy hamda ifodaviy maqsadlarga ega.

Tadqiqot natijalari zamonaviy musiqa taʼlimida milliy musiqiy merosni innovatsion pedagogik metodlar bilan uygʻunlashtirish muhimligini koʻrsatadi. Shu bilan birga, oʻquv-uslubiy materiallarning yetishmasligi, anʼanaviy ijrochilikning susayishi va malakali mutaxassislar taqchilligi kabi muammolar hanuz mavjud.

Mazkur muammolarni hal qilish uchun pedagoglar, tadqiqotchilar, ijrochilar va madaniy tashkilotlarning hamkorligi zarur. Zamonaviy oʻquv materiallarini yaratish, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va milliy musiqiy anʼanalarni asrash kelajakda kamonli cholgʻular pedagogikasining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, kamonli cholgʻularni qiyosiy oʻrganish nafaqat musiqashunoslik bilimlarini boyitadi, balki xalqlar oʻrtasidagi madaniy hamkorlik va sanʼat aloqalarini ham mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Boyden, David D. *The History of Violin Playing from Its Origins to 1761*. Oxford University Press, 1990.
2. Campbell, Margaret. *The Great Violinists*. London: Faber and Faber, 2011.
3. Levin, Theodore. *The Hundred Thousand Fools of God: Musical Travels in Central Asia*. Indiana University Press, 1999.
4. Nettl, Bruno. *The Study of Ethnomusicology: Thirty-One Issues and Concepts*. University of Illinois Press, 2015.
5. Jabborov, A. *Uzbek Musical Instruments*. Tashkent: Teacher Publishing House, 2005.
6. Karimov, F. *History of Uzbek Traditional Music*. Tashkent, 2010.
7. Suzuki, Shinichi. *Nurtured by Love: The Classic Approach to Talent Education*. Alfred Music, 1983.
8. Wong, Isabel. *Music in China: Experiencing Music, Expressing Culture*. Oxford University Press, 2009.
9. Sadie, Stanley (Ed.). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Macmillan Publishers, 2001.
10. Qodirov, R. *Traditional Performance Practices of Uzbek Folk Instruments*. Tashkent State Conservatory Publications, 2018.